

דף נב

'ביישוב לא עבידנא מפני שינוי המחלוקת'. כתבו התוס' והרא"ש שאפילו בצינעה אסור, וגם אם דעתו לחזור למקומו, כי אי אפשר למלאכה להיות בצינעה כל כך שלא תיודע. [כוונתם, גם מלאכות שאינן נשמעות כגון כתיבה וכדו' – מפני טרדת המלאכה ישכח מליזהר שלא לעשות כשבני אדם רואים אותו. אגרות משה או"ח ח"ב כג]. וכן נקטו פוסקים להלכה (או"ח תסח, ד במשנ"ב ובאור הלכה). ויש אומרים שהמלאכה המדוברת כאן היא מלאכה מפורסמת שאי אפשר לעשותה בצינעה, אבל מלאכה שאינה מתפרסמת כגון כתיבה ותפירה – מותרת בצינעה (עפ"י הסבר אחד בר"ן). ויש מפרשים כן בדעת הר"ף והרמב"ם).

ויש סוברים שמותר לעשות מלאכה בצינעה אם דעתו לחזור למקומו. ומפרשים 'ביישוב לא עבידנא' – כשאין דעתו לחזור [ובמדבר מותר אף באופן זה], אבל דעתו לחזור – מותר אף ביישוב, ובצינעה (כן מפרש הש"ך (בי"ד סו"ד ריד) ועוד בדעת הרמב"ם. ונראה שכן נוקט הט"ז (תצו סק"ב) להלכה, שמתיר מלאכה בצינעה לבן ארץ ישראל שנמצא בחו"ל ביום טוב שני של גליות. ומשמע בדבריו שמפרש כן את דברי השו"ע בס' תסח. ואולם המגן-אברהם ושאר אחרונים אין נוקטים כן להלכה כאמור).

ולכאורה היה נראה לצדד שגם התוס' שאסרו מלאכה בצינעה, לא דיברו אלא על מלאכה גמורה שיש בה שהות, כגון תפירת בגדים או כשעושה להשתכר (ע' או"ח תסח, ב), אבל מלאכה זעירה שאינה מתמשכת, אף לדבריהם אפשר לעשותה בצנעה. ואולם אין כן דעת הפוסקים, וכפי שכתב הגר"ק שליט"א 'לא פלוג רבנן ואסרו כל מלאכה'.

וזה לשון הגר"א נבנצל שליט"א: 'בספר יום טוב שני כהלכתו כותב בשם אדמו"ר (הוא הגרש"ז אויערבך) זללה"ה, דכל מאי דאסור בשבת אסור לבן א"י הנמצא בחו"ל לעשות ביום טוב שני אפילו בצנעה. בודאי הכוונה חוץ ממלאכות המותרות ביו"ט'.

כשלעצמי אני תמה שמא לא דברו הפוסקים אלא בזמנם שלא היו מצויים תיירים מא"י, אבל בזמננו שלדאבונא מצויים הם אין כאן מחלוקת, כמו שאין מחלוקת כשישראלים נכנסים לבית העלמין והכנים נמנעים. אבל מתיירא אני להורות כן, ובפרט שכנראה אדמו"ר זללה"ה לא סבר כן. ומקבץ נדחי עמו ישראל יביאנו אל הר קדשו. עכ"ל.

ויש סוברים שכל מנהג שנאסר מצד הדין כגון יום טוב שני, הריהו חל על הבא לשם מעיקר הדין מפני שנעשה כבן העיר ליומו. ולכן אין חילוק בין צינעה לפרהסיא. ולפי זה אין חילוק בין איסור מלאכה לשאר דינים (עפ"י רמב"ן. והרד"ה כתב לפי שיום טוב שני הוא מנהג גדול שפשט בכל הגולה כולה ואין לפרוץ בו, לכך הבא לשם אסור לעשות מלאכה אפילו דעתו לחזור. וכתבו כמה פוסקים (רדב"ז, פרי חדש, מגן אברהם) שלדעתו אפילו בצנעה אסור. ואילו המבי"ט (ח"ג קמט) כתב שלהרד"ה אינו אסור אלא בפרסום).

א. בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סה) כתב שזה שאנו נוקטים לאסור בצינעה – מפני הספק הוא, שהרי הרבה פוסקים מתיירים. ואמנם אין להקל בדבר אפילו במלאכה דרבנן, אך נראה שלענין איסור מוקצה כדאי הם המקלים לסמוך עליהם. וכן נוטה להקל שם לענין עשה דשבת בהמתו. וזה שלא כדעת הגרש"ז הנ"ל.

ב. בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב כג) כתב להסתפק אם רשאי אדם לומר ברכות קריאת שמע ופסוקי דזמרה וכדו' בנוסח שונה מנוסח הציבור כיון שרגילים לומר דברים אלו בקול הנשמע לאחרים, ואם כן יש לומר שגם בצינעה אסור, וכדברי התוס' לענין מלאכה.

והסיק שמסתבר שיש להקל כשיאמר בלחש, כיון שגם במלאכה יש דעה שמותר בצינעה. ולכן אם קשה לאדם לומר שלא כהרגלו, יאמר בלחש כהרגלו, אבל אם לא קשה לפניו – יאמר בנוסח הציבור. וע"ע באג"מ או"ח ח"ג פט וח"ד לד וח"ה לו, ובשם הגרש"ז מובא (ע' הליכות שלמה תפלה ה, כב-כג) שאם אומר בלחש, יאמר כמנהגו.

‘מימנו אנגדא’ – מתקבצים אצל הרב ואין מלקים עד שיסכימו כולם להלקותו. ולא מימנו אשמתא’ – משום שאין משמתים אלא על דבר חמור, ובדבר חמור אין חולקים כבוד לרב אלא משמתים אותו מיד (רא"ש. ש. ורש"י פירש בענין אחר).

‘ממקום שלא כלו למקום שלא כלו ושמע שכלו במקומו – חייב לבער. רבי יהודה אומר: צא והבא לך אף אתה מהיכא דאייתינהו, והא לא כלו להו’. באור מחלוקתם לפי זה, האם נתינת חומרי מקום שיצא משם נובע מכך שחל עליו המנהג כשהיה שם, ובנידון זה הרי לא חל עליו המנהג בשעה שיצא, או משום שהוא נשאר בן המקום והוא ועליו לנהוג כמקומו, ואף על פי שלא כלו בשעה שיצא. שאלה זו נוגעת לכל מנהג שנתחדש בעירו אחרי שהלך [כשבדעתו לחזור לשם]. וקיימא לן כחכמים [לפי המסקנא] שאינו חייב.

אלא שיש להבין בעיקר הענין, מה שייך דין ביעור הפירות לענין מנהג המקום, הלא בכל מקום הדין שווה, שבזמן שכלה לחיה חייב לבער, ומה שכילוי הפירות מקדים במציאות במקומו, לכאורה אינו שינוי דין ומנהג. וצריך עיון.

עוד יש להעיר, הרי לא מצינו שום איסור למי שהולך ממקום שכלו למקום שלא כלו, לאכול מפירות הגדלים שם, הגם שבמקומו כבר כלו הפירות ואין אוכלים אותם. לאידך גיסא, אם ישלחו פירות ממקום למקום, ולאחר ששלחו כלו במקומו, מסתבר שאין איסור לבני המקום לאכלם, שלא מצינו איסור אלא כלפי האדם, משום שהוא חייב במנהג מקומו [אכן אם יצאו הפירות לאחר שכלו, כיון שכבר נתחייבו בביעור, מסתבר שאין להם התר]. ולפי זה קצת קשה, כאשר האדם מוליך עמו פירות ולאחר שיצא כלו במקומו, מדוע אסור לו לאכלם, הלא הפירות בעצמם אינם נאסרים לבני המקום האחר, וגם האדם מותר באכילת פירות המקום שהלך לשם, וכיצד מצטרפים לאסור שני הדברים שכל אחד מהם מותר כשלעצמו (עפ"י ברכת אברהם).

נראה שלפי תירוץ אחד בתוס' (בד"ה ממקום) מדין תורה חיוב ביעור נקבע לפי המקום בו גדלו הפירות, וגם אם נשלחו למקום אחר שלא כלו שם – חייבים הכל לבערם.

אך נראה לכאורה שבו גופא נחלקו התנאים ביצא ממקום שלא כלו ואח"כ כלו שם, שהמחייב לבער סובר שהדין נקבע לפי המקום שגדלו בו הפירות כדברי התוס', הלכך אין סברה לחלק בין כלו ואח"כ יצא או יצא ואח"כ כלו, ואולם הפוסק בהכרח אינו סובר כן אלא סובר שחיוב הביעור נקבע לפי המקום בו נמצאים הפירות עתה, ומעיקר הדין אינם חייבים בביעור, ורק אם כלו ואח"כ יצא נותנים עליו חומרי מקום שיצא משם.

ואולם מרש"י משמע דלא כהתוס', ומן הדין הולכים אחר מקום הימצאות הפירות עתה, ורק משום חומרי המקום שיצא משם חייב לבער. וע"ע חזו"א שביעית יג, ב ביתר באור.

‘אלא אמר רב אשי: בפלוגתא דהני תנאי, דתנן: הכובש שלשה כבשין בחבית אחת – רבי אליעזר אומר: אוכלין על הראשון. רבי יהושע אומר: אף על האחרון. רבן גמליאל אומר: כל שכלה מינו מן השדה – יבער מינו מן החבית’. יש לתמוה מה שייכות מחלוקת זו לנידון משנתנו בענין מקום שנהגו.

ויש לומר, רבי יהודה שאוסר את המין שכלה, מודה לרבי יהושע שמהתורה הוא מותר, מדרשת מן השדה (עתוס'), אלא שאוסר מפני המחלוקת, כי נמצא זה שכבשו בפני עצמו חייב לבער, וזה שכבשו עם מינים אחרים אינו חייב – לכך יש להשוות הדין לכולם (עפ"י רש"ש).

מהות הביעור. רש"י כתב: מפקירם במקום מרמס חיה ובהמה. [יש מפרשים בדעת רש"י דהיינו איבוד (עפ"י ר"י קורקוס, מובא בכסף משנה; מנחת חינוך שכט, ז). ואילו הרמב"ן (ויקרא כה, ז), כתב שאולי סובר שצריך להפקירם לאדם ולבהמה משום שנאמר ואכלו אביני עמך ויתרם תאכל חית השדה. ולזה תואם לשון רש"י שלפנינו, 'במקום דריסת חיה ובהמה' [ולא 'למרמס' כמש"כ התוס' בשם רש"י]. עפ"י אמת ליעקב]. והתוס' כתבו שמותרים הפירות לעניים לאכילה – כרבי יהודה [אך לא לעשירים בעלי השדות – מפני החשד. עפ"י רמב"ן שם]. ולרבי יוסי מותרים אף לעשירים. ובתוספתא פשו: מחלקם לשכניו קרוביו ומיודעיו ומוציא מפתח ביתו ומפקירם לכל, ואחר כך יכול להכניסם לתוך ביתו ולאכלם עד שיכלו. ואולם הרמב"ם (שמיטה ג, ז), פסק שלאחר הביעור אסורים הפירות באכילה. ומפרש 'ביעור' – מן העולם, ולא ביעור מרשותו. [וגרס כן בדברי רבי יוסי, 'אחד עניים ואחד עשירים אין אוכלים'. עפ"י כסף משנה]. והראב"ד כתב – וכן פירש המקראות – ששני ביעורים הם; בתחילה כשכלו הפירות מאותה העיר ומתחומיה, מוציאים לאוצר שליד בית דין ומתחלקים שם לכל אחד שלש סעודות, ואם אין אוצר או בית דין – מפקירם לכל. ולאחר שכלו מכל אותה הארץ, חייבים לאבדם מן העולם. להלכה הוכרע על ידי מרבית הפוסקים לנהוג הפקרה, כדעת רש"י רמב"ן תוס' ר"ש רא"ש (עפ"י פאת השלחן כז; מהר"ל דסקין; משפט כהן פג; חזון איש כא). הגיע זמן הביעור ולא ביער כמצוה – נאסרים הפירות לכל, אף לדעת הראשונים שמצות הביעור מתקיימת בהפקרה לבד (עפ"י חזון איש סדר השביעית ה; קובץ אגרות חזו"א ח"א רה וח"ב קסב – עפ"י התוס' ועוד. וכן הורה הגרי"ש אלישיב שליט"א). ויש מתירים לבער אם לא ביער במועד הביעור בגלל שגגה או אונס (עפ"י ספר חרדים; שערי צדק [לבעל החיי-אדם] יט, ה; מנחת שלמה נא, יז ובתשובה שנדפסה בקובץ 'המעין').

דף נג

'אוכלין בענבים עד הפסח, בזיתים עד העצרת, בגרוגרות עד החנוכה, בתמרים עד הפורים'. יש לשאול: כיצד אפשר לקבוע תאריך מדויק לביעור הלא הכליון לחיה מן השדה אינו חל ברגע אחד ובזמן מדויק, והרי אם הפקיר בשעה שעדיין לא כלו, ולאחר חזר וזכה בפירות – לא עשה כלום. ואם כבר כלו קודם שביער – הרי לא ביער במועד, ושוב נאסרים הפירות. ונראה שהזמנים הנקובים כאן, ענינם שמאז ואילך יש להתחיל לחשוש שמא כלו בשדה, ולכן אסור להחזיק את התמרים מפורים וכדו' כאדם המחזיק בשלו אלא צריך לבערם ולהשאירם הפקר עד שידע בבירור שכלו מן השדה. והוא הדין לכל הפירות; כאשר אינו יודע בדיוק מתי כלים מן השדה, אין מועיל מה שיפקיר בכל יום מספק ויזכה בהם בו ביום עד שיצא הספק מלבו, אלא צריך להשאירם הפקר ולא לזכות בהם עד לאחר שידע שכבר כלו מן השדה (עפ"י מנחת שלמה נא, יח). ויכול להכניס הפירות לביתו מיד לאחר שמפקירם ובלבד שלא יזכה בהם להיותם שלו, וכשמפקיר בפני שלשה אומר להם שהפירות יישארו הפקר גם אם אכניס הפירות לביתי. ולאחר שכלה זמן הביעור בודאות, יכול לזכות בהם (עפ"י הגרשו"א, הובא ב'הליכות שדה' גליון 90, עמ' 9). מדברי חזון איש (סדר השביעית ה) משמע שזמן הביעור נקבע בימים ולא בשעות ורגעים [והטעם נראה לפי שאי אפשר לעמוד על זמן מדויק כזה, ולא ניתנה תורה למלאכי השרת], ולדבריו משמע שיכול להפקיר ולזכות כל יום ויום עד שיצא הספק מלבו.

- א. לפרש"י, איסור ספיחים המדובר הוא לאחר הביעור, והכרוב אין לו ביעור כי הוא מתקיים בארץ כל ימות הגשמים, לכן אינו אסור מן הדין אלא שחכמים גזרו.
- ורבנו תם מפרש שמדובר קודם הביעור, ודרש רבי עקיבא לאסור ספיחים מהתורה. ולפי שיטתו נחלקו רבי שמעון וחכמים האם יש לגזור בספיחי כרוב, הדומים לאילן ולא לזרעים, אטו ספיחי זרעים, אם לאו. ואולם חכמים חולקים על רבי עקיבא וסוברים שאין איסור מהתורה אלא לאחר הביעור (מולבבמתך ולחיה אשר בארצך...), אבל קודם זמן הביעור אין איסור ספיחים אלא מדרבנן [וכן הלכה], הלכך אין לגזור ספיחי כרוב אטו שאר ספיחים.
- ורבנו נסים גאון מפרש בספיחים של שביעית שיצאו למוצאי שביעית, שאסורים מדרבנן עד שיעשו כיוצא בהם, מפני הרואים שסברו שלקטם בשביעית. ובספיחי כרוב לא גזרו לרבי שמעון מפני שהם גדלים במהרה. ודוקא לרבי עקיבא שעיקר איסור ספיחים מהתורה, אבל לחכמים אין לגזור ספיחי כרוב אטו שאר ספיחים כאמור (וע"ע ר"ש שביעית; חזו"א שביעית ט, ב – בדעת הרמב"ם).
- ב. ספיחי ערב שביעית שלקטם בשביעית, אף על פי שיש להם דין שביעית לענין סחורה ושאר הלכות [שהרי בירק הולכים אחר זמן לקיטתו], אין בהם איסור ספיחים. כן כתבו התוס' כאן. ואילו במקומות אחרים (ר"ה יד: וסוכה לט:) משמע בתוס' לכאורה שאין חילוק בין איסור ספיחים לשאר הלכות, אלא לעולם הולכים בירק אחר גמר גידולו, וכל שנגמר הפרי בששית מותר גם אם נלקט בשביעית. ובמקום אחר (קדושין ב:) משמע בתוס' שהולכים בירק אחר רוב גידולו (וע"ע בריטב"א שם).
- ומדברי הרמב"ם נראה שגם לענין איסור ספיחים של ששית שנכנסו לשביעית הולכים בירק אחר הקליטה, אך דוקא אם גדל בשביעית, הרבה או מעט, אבל אם נגמר גידולו בששית – אין בו איסור ספיחים [שלא כלענין שאר הלכות שהולכים בירק אחר לקיטה ממש] (עפ"י חזו"א שביעית ט, ב-ג. וע"ע בפירוט השיטות להלכה, בחזו"א שם ס"ק טו-יז; מנחת שלמה מט-ג).

דפים נב – נג

- צח. מה דין ביעור באופנים דלהלן?
- א. המוליך פירות שביעית ממקום למקום.
 - ב. מי שהוציא פירות שביעית מהארץ לחו"ל.
 - ג. שלשה מיני כבשים בחבית אחת.
 - ד. מהי ההגדרה הכללית לקביעת זמן הביעור לפירות שביעית?
 - ה. מאיזה שלב בגידול הפרי חל האיסור לאבדו בשביעית?
- א. המוליך פירות שביעית ממקום שכלו בו הפירות לחיה מן השדה ונתחייבו בני המקום לבערם, למקום שלא כלו, או ממקום שלא כלו למקום שכלו – חייב לבער.
- פירות הבאים ממקום שכלו, אפשר שחייבים לבערם מדין תורה, ואפשר שאין חיוב אלא משום נתינת חומרי המקום שיצא משם אבל מהתורה חיוב הביעור נקבע לפי המקום שהם נמצאים שם עתה. נראה שתלוי הדבר בפרש"י ובשני תירוצי התוס'. ע' חזו"א שביעית יג, ב; או"ח קכד. ולכאורה יש נפקותא מעשית בשאלה זו, בפירות הנשלחים ממקום למקום ללא שהולכים בן המקום; האם זמן ביעורם חל כאשר כלו במקום שיצאו או במקום שהם שם.